

Дунаєва Л. М.

Доктор політ. наук, професор, завідувач кафедри соціальної роботи ІПО, ОНУ імені І. І. Мечникова

Нікогосян О. О.

Кандидат політ. наук, доцент, завідувач кафедри соціальних теорій ІПО, ОНУ імені І. І. Мечникова

Варнава У. В.

Кандидат психол. наук., доцент кафедри соціальної роботи ІПО, ОНУ імені І. І. Мечникова

ЗВІТ ЗА РЕЗУЛЬТАТАМИ ДОСЛІДЖЕННЯ ТЕМИ КАФЕДРИ «СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНІ, ПОЛІТИКО-ПРАВОВІ ТА КУЛЬТУРНО- ІСТОРИЧНІ АСПЕКТИ РОЗВИТКУ СУЧАСНОГО СУСПІЛЬСТВА»

В останній чверті ХХ століття людство вступило в нову стадію розвитку: настала епоха інформаційного суспільства, яке диктує нові напрями розвитку суспільства. Тому для сучасної вітчизняної науки вкрай важливим ми бачимо аналіз наступних напрямів розвитку: політико-правові; соціально-психологічні та культурно-історичні аспекти розвитку сучасного суспільства. На першому етапі дослідження за спільною темою кафедр соціальної роботи та соціальних теорій, фахівцями кафедр було досліджено саме політико-правові аспекти. Ця галузь задає напрям розвитку для всіх інших аспектів розвитку суспільства сучасної України і є джерелом змін на всіх рівнях людського життя.

Правова система сучасної України знаходиться на стадії формування, у перехідному стані від командно-адміністративних методів управління до процесів саморегуляції та самоорганізації. Відповідно до новітнього курсу країни відбуваються поступових перехід до

соціалістичних методів регуляції суспільних відносин. Даний процес позитивно підкріплюється тим, що сьогодні свідомо обрано курс на європейську інтеграцію, зокрема всі погляди спрямовані на Європейський Союз, який повинен стати запорукою розвитку та становлення України як дійсно демократичної держави, де є місце ринковій економіці, в повній мірі забезпечується охорона та належне регулювання суспільних відносин, забезпечення прав, свобод і та законних інтересів громадян завдяки ефективному функціонуванню правової системи.

Формування сучасної правової системи України у відповідності з міжнародними, зокрема – європейськими правовими стандартами, є процесом складним та багатофункціональним, атому потребує як глибокого науково-теоретичного аналізу правової дійсності, так і визначення основних напрямів її розвитку.

З точки зору О. В. Зайчука й Н. М. Оніщенко [1], загальні параметри майбутньої цілісної й систематизованої концепції правового розвитку України полягають у такому:

- вітчизняна правова ідеологія не повинна будуватися на ідеї соціального й політичного розколу, протиставлення однієї соціальної групи іншій. Навпаки, вона мусить прагнути до максимального духовного об'єднання країни, досягненню нею стану моральної й духовної соборності, необхідного ступеня політичної консолідації. Країна вже пережила достатньо воєн, революцій, контрреволюцій, розколів та реформацій і тепер має потребу в об'єднанні своїх інтелектуальних і матеріальних сил для складної відбудовної і творчої роботи. Право має в максимальному ступені сприяти реалізації цього завдання;

- правовій ідеології належить бути досить відкритою для обліку і сприйняття історичного досвіду, яку б ідеологічну належність він не мав. Ідеологія, повинна

ввібрати все конструктивне й корисне для України з теорії і практики минулого й сьогодення;

- ні принцип суверенізації особистості стосовно суспільства й держави в його індивідуалістичному варіанті, ні одержавлення людини й придушення її самостійності й ініціативи – жодна з цих крайностей не може стати методологічним підґрунтям правової ідеології в Україні. Індивідуальність можлива тільки через соціальність. Потрібне раціональне сполучення інтересів особи та суспільства, а не домінування одного над іншим. Повноцінний розвиток особистості, забезпечення гармонії прав та обов'язків реалізуються через інтеграцію людини в суспільство та його культуру.

Отже, розвиток сучасної правової системи України характеризується:

- активним формуванням основних структурних частин, що сприяє правильному співвідношенню та взаємодії елементів;

- формуванню механізму самоорганізації, який концентрує зусилля суспільства на необхідному стані рівноваги;

- поступовим приведенням правової системи у відповідність з міжнародними стандартами, насамперед-європейськими, утвердженням під впливом цих вимог принципів правової, демократичної держави та громадянського суспільства;

- спрямованістю правового регулювання загальновизнаними нормами та принципами міжнародного права;

- урізноманітненням в юридичній науці методологічних підходів до праворозуміння;

- створенням нових інститутів та галузей права і законодавства, виникненням міжгалузевих (комплексних) інститутів законодавства;

- урізноманітненню зовнішніх форм права, що забезпечує динамічність, гнучкість правової системи суспільства.

Хоча права та свободи людини і громадянина, а також гарантії реалізації і захисту цих прав і свобод Українського суспільства, закріплені в Конституції, сучасне становище в даній свідчить про те, що гарантованість практичної реалізації, охорони та захисту прав і свобод людини та громадянина ще перебуває на досить низькому рівні. Насамперед це стосується деяких соціально-економічних прав і свобод людини та громадянина, закріплених і гарантованих чинною Конституцією. Поки що фактично вони носять більше декларативний, ніж реальний характер, в більшій мірі проголошені, ніж гарантовані. Механізм здійснення та захисту цих і деяких інших прав і свобод з тих чи інших причин іноді реалізується дуже повільно або навіть гальмується. Важливою причиною існування проблем в галузі реалізації прав і свобод людини та громадянина є те, що через наявні в нашому суспільстві економічні проблеми, держава фактично неспроможна забезпечити і гарантувати всім громадянам більшість проголошених в Конституції соціальних та економічних прав і свобод. Іншою не менш важливою проблемою є недоліки в самому законодавстві: недостатньо розроблені юридичні механізми реалізації і захисту тих чи інших прав і свобод, існують певні суперечності в нормативній базі тощо.

На сучасному етапі розвитку Української держави і суспільства проблема забезпечення прав і свобод особи набуває особливого значення. Це виявляється як у певних складнощах в практичній реалізації деяких прав і свобод, закріплених в Конституції України, так і в незадовільному стані їх захищеності. Існуючий розрив між проголошеними в Конституції України правами та свободами людини і

громадянина, а також закріпленими в ній гарантіями цих прав і свобод, та повсякденною практикою їх реалізації і захисту можна пояснити тим, що головні передумови ефективного забезпечення прав і свобод особи, якими є вільне громадянське суспільство і демократична правова соціальна держава, в Україні ще не сформовані. Аналізуючи історичний досвід минулого і сучасну практику забезпечення прав і свобод особи, можна зробити висновок про необхідність комплексного і системного втілення в життя основних засад громадянського суспільства з одночасним впровадженням в практику найважливіших положень правової держави в Україні. Тільки подолавши всі труднощі становлення правової державності та формуванні вільного громадянського суспільства можна підійти до реального розв'язання проблеми забезпечення прав та свобод особи в Україні.

Правовий статус істотно дестабілізувався в результаті тих негараздів, що відбуваються сьогодні в суспільстві: соціальна напруженість, політичне протистояння, складна криміногенна обстановка, екологічні та технологічні катастрофи, шоківі методи проведення реформ, антитерористичні заходи на сході України, тощо.

Визначення в Конституції України нашої держави як соціальної і правової є до певної міри передчасним: на цих засадах базується програма подальшого державотворення, проте ці положення не є констатацією реального стану справ. Адже ще не остаточно втілені в життя принципи верховенства права, верховенства Конституції і закону, держава належним чином не відстоює права та свободи людини і громадянина та принцип поділу влади. Подекуди закони приймаються без урахування реальних суспільних потреб та навіть всупереч їм, немає відповідних соціально-економічних передумов і механізмів їх реалізації. Низькою є правова культура і правосвідомість громадян та

посадових осіб, а масове невиконання і недотримання норм права та інші прояви правового нігілізму є поширеним явищем.

Визнання у ст. 3 КУ людини найвищою соціальною цінністю, її прав і свобод змістом і метою діяльності держави, утвердження і забезпечення прав і свобод людини та громадянина є головним її обов'язком, безперечно, має величезне значення, але це положення поки залишається лише програмною установкою. Це означає, що Україну не можна визнати правовою державою, адже права і свободи особи поки що не стали вищою цінністю. Формування правової держави і створення умов, за яких людина дійсно стає вищою соціальною цінністю, є надзвичайно складним завданням, його вирішення можливе лише в результаті тривалих зусиль суспільства, пов'язаних з подоланням всього комплексу наявних проблем.

Необхідно розробити і прийняти наукову концепцію розвитку українського законодавства, в якій потрібно передбачити механізм переорієнтації чинного законодавства на правове забезпечення прав людини, приведення чинного законодавства у відповідність з міжнародними стандартами з прав людини. Крім цього, слід підвищувати невисоку за рівнем правову культуру і правосвідомість наших громадян. В цьому відношенні ефективною має бути пропаганда юридичних знань, юридична освіта, ефективна правова допомога та інші заходи. Для вирішення цих проблем потрібно здійснювати відповідні зміни в економічній політиці України: забезпечувати зростання виробництва, переорієнтовувати економіку на загальносоціальні потреби, забезпечувати її стабільний розвиток, і взагалі, поєднувати ринкові перетворення з виваженою соціальною політикою

держави, спрямовану на забезпечення ефективної реалізації правового статусу громадян.

Важливим завданням економічних і соціальних перетворень в сучасній Україні є забезпечення балансу між свободою ринкової економіки та забезпеченням соціальної захищеності людини, захистом і гарантуванням соціально-економічних прав і свобод людини та громадянина. Соціальна функція може бути повноцінно реалізована лише за умови високого рівня економічного розвитку, що дозволить ефективно перерозподіляти кошти і ресурси, зберігаючи при цьому свободу ринкових відносин і підприємництва. Система цих заходів повинна бути спрямована на припинення масового зубожіння населення і подальшої різкої поляризації суспільства та сприяти поступовому підйому загального рівня життя.

Ще однією з основних тенденцій сучасного розвитку правового статусу особи в Україні є утвердження у суспільній свідомості уявлення про те, що саме людина є первинним і головним суб'єктом невід'ємних прав, що мають соціальну природу (соціально-природний характер); поширення принципу правової рівності на всіх людей в державі; збільшення переліку прав та свобод (як наслідок збагачення, зростання потреб їхніх носіїв), зростання кількості країн, які допускають наддержавний (міжнародний) контроль за станом дотримання у них прав людини.

Серед найважливіших тенденцій в сфері прав людини слід назвати такі:

- універсалізація проблематики й концепції прав людини, поширення її на дедалі більшу кількість держав;
- впровадження принципу верховенства норм міжнародного права з питань прав людини щодо відповідних норм внутрішньодержавного законодавства;

- урізноманітнення конкретного змісту й обсягу прав і свобод людини у різних країнах;
- об'єктивна інформованість світової громадськості про стан дотримання цих прав і свобод у різних країнах;
- утворення й розгортання діяльності недержавних, неурядових організацій із захисту прав і свобод людини та громадянина, міжнародна та державна підтримка таких правозахисних структур;
- підвищення ефективності міжнародних контрольних механізмів у сфері захисту прав людини.

Таким чином, правова держава, до побудови якої прагне наше суспільство, повинна всебічно сприяти розвитку основних засад громадянського суспільства, забезпечувати баланс інтересів між різними верствами населення, відповідати за прийняття виважених політичних рішень, сприяти становленню і розвитку вільних економічних відносин у поєднанні з цілеспрямованою соціальною політикою, тобто максимально забезпечувати і гарантувати права і свободи людини та громадянина.

Для сучасного правового становища особи в Україні характерні такі особливості як нестійкість, слабка соціально-правова захищеність, відсутність надійних гарантуючих механізмів, нездатність державних владних структур ефективно забезпечити права, свободи та законні інтереси особи.

Ці негативні чинники зумовили пошук шляхів розвитку правового становища особи в Україні:

- закладення нової концепції взаємостосунків особи і держави з пріоритетом особи як вищої соціальної і моральної цінності;
- здійснення переходу від командно-заборонних методів регламентації правового становища особи до дозвільних, від централізму до розумової автономії і самостійності;

- зміна співвідношення і ролі структурних елементів правового статусу. На перший план в ньому виходять такі пріоритети, як права людини, гідність особи, гуманізм, свобода, демократія, справедливість;

- зняття обмеження особистої свободи особи, втілення в життя принципу «не заборонене законом дозволено»;

- посилення судового захисту особи, дія презумпції невинуватості;

- соціально-економічні гарантії передбачають створення такого соціального середовища і відповідної матеріальної бази, що забезпечуватимуть реальне користування правами та свободами. Це соціальна стабільність, розвинута економіка, наявність відповідних виробничих потужностей, широкої інфраструктури - системи установ і організацій, що дають можливість обслуговувати всі види соціальних потреб суспільства;

- політичними гарантіями є відповідним чином зорієнтована політика держави, її спрямованість на створення умов, що забезпечили б гідний рівень життя та вільний розвиток кожної особистості, стабільність політичних структур, їх здатність забезпечити громадянську злагоду, належний рівень політичної культури громадян, виключити можливість дестабілізації у суспільстві;

- юридичні гарантії охоплюють всі правові засоби, що забезпечують реалізацію і охорону прав і свобод людини та громадянина. До них належить, перш за все, конституційне закріплення прав і свобод та гарантій їх реалізації; - певні функції у створенні умов забезпечення реалізації прав і свобод людини та громадянина виконують органи місцевого самоврядування та об'єднання громадян, передусім, профспілки, творчі спілки, жіночі, молодіжні, ветеранські та інші організації.

На цьому етапі вважаємо даний аспект ще не досить розкритим, тому бачимо сенс у подальшому дослідженні цього напрямку.

Література:

1. Зайчук О. В. Теорія держави і права / О. В.Зайчук, Н. М.Оніщенко – К.: Юрінком Інтер, 2006. – 688 с.
2. Франкл В. Человек в поисках смысла / Франкл В. - М.: Прогресс, 1990. – 368 с.

Дунаева Л. М.

Доктор полит. наук, профессор, заведующий кафедрой социальной работы ИИПО, ОНУ имени И. И. Мечникова

Пищевская Э. В.

Кандидат истор.наук, доцент кафедры социальной работы ИИПО, ОНУ имени И. И. Мечникова

ЕВРОПЕЙСКИЙ ОПЫТ СОЦИАЛЬНОЙ ЗАЩИТЫ В ПЕРИОД МИРОВОГО ЭКОНОМИЧЕСКОГО КРИЗИСА

На современном этапе экономического и социального развития Украины, которое происходит в период мирового экономического кризиса и сопровождается ухудшением материального положения населения страны, вопросы социальной защиты звучат как никогда остро. В этих условиях важно использовать опыт социальной защиты населения в странах Европейского Союза.

Источниками правового регулирования социальной защиты населения европейских стран являются акты, принятые Советом Европы, Европейским Союзом. Совет Европы принял два основных документа в области защиты прав человека. Это Европейская конвенция о защите прав